Sisäministeriö
Inrikesministeriet

Tapio Puurunen ASIANTUNTIJALAUSUNTO 11.2.2022

Eduskunnan ulkoasiainvaliokunnalle

Valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittinen selonteko (VNS 10/2021 vp)

Eduskunnan ulkoasiainvaliokunta on pyytänyt sisäministeriöltä asiantuntijalausuntoa sen käsiteltävänä olevasta valtioneuvoston ihmisoikeuspoliittisesta selonteosta.

Selonteossa kuvataan muutoksia, jotka ovat viime vuosina vaikuttaneet ja tulevat lähitulevaisuudessa vaikuttamaan merkittävästi perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseen. Selonteossa linjataan Suomen perustavia tavoitteita ja keskeisimpiä toimintatapoja kansainvälisissä järjestöissä, EU:ssa ja kansallisesti perus- ja ihmisoikeuksien toteutumiseksi ja oikeusvaltiokehityksen vahvistamiseksi. Erikseen linjataan toimintaa yhdenvertaisuuden ja tasa-arvon edistämiseksi sekä perus- ja ihmisoikeustoiminnan kehittämistä kestävässä kehityksessä, digitalisaatiossa ja tiedonvälityksessä.

Sisäministeriö on osallistunut selonteon valmisteluun, ja ministeriön näkemykset on otettu asianmukaisesti huomioon selonteon valmistelussa. Sisäministeriö esittää seuraavassa selvitykseen liittyviä huomioita maahanmuuton ja poliisin toimialan näkökulmasta.

Sisäministeriö näkee perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittavan pakolais- ja maahanmuuttopolitiikan toteuttamisen ensisijaisen tärkeänä. Muuttoliikkeiden näkökulmasta on tärkeää keskittyä myös muuttoliikkeen juurisyihin ja tehdä perus- ja ihmisoikeusmyönteistä yhteistyötä lähtö- ja kauttakulkumaiden kanssa.

Maailmassa on meneillään suuri pakolaiskriisi, joka vaikuttaa merkittävästi myös eurooppalaiseen arkeen. Kymmenet miljoonat ihmiset ovat joutuneet jättämään kotinsa vainon tai konfliktien vuoksi ja elävät siirtolaisina ympäri maailman. Monet

Kirkkokatu 12, Helsinki

PL 26, 00023 Valtioneuvosto
Vaihde 0295 480 171 | kirjaamo@intermin.fi | www.intermin.fi

pyrkivät kohti Eurooppaa. Käynnissä oleva turvapaikka- ja maahanmuuttopoliitikan uudistus EU-tasolla pyrkii uudistamaan yhteistä eurooppalaista turvapaikkalainsäädäntöä ja varmistamaan sen, että turvapaikanhakijat saavat asiansa tutkituksi tehokkaassa perus- ja ihmisoikeuksia kunnioittavassa turvapaikkajärjestelmässä jäsenvaltiosta riippumatta. Haluamme olla vastuullinen toimija pakolaispolitiikassa ja kansainväliseen muuttoliikkeeseen liittyvissä toimissa EU-tasolla, ja omalta osaltamme vaikutamme työssämme siihen, että turvapaikkapaktista keskusteltaessa perus- ja ihmisoikeusnäkökulma tulee läpileikkaavasti tunnistetuksi.

Kansallisesti pyrimme kehittämään suomalaista turvapaikkajärjestelmää entistä laadukkaammaksi, tehokkaammaksi ja tekemään työtä, jotta kaikista heikoimmassa asemassa olevien oikeudet tulisivat huomioiduksi. Erityisesti on pyritty vaikuttamaan turvapaikka- ja oleskelulupaprosessien kestoon ja viranomaisyhteistyössä on pyritty kehittämään prosessien sujuvuutta ja laatua. Useisiin kansainvälisiltä sopimusvalvontaelimiltä saatuihin suosituksiin on jo reagoitu; kehityskohteena on yhteistyössä Maahanmuuttoviraston kanssa ollut mm. ihmiskaupan uhrien huomioiminen turvapaikkaprosessissa ja vastaanotto-olosuhteiden osalta sekä perheenyhdistäminen ja oikeus perhe-elämään. Maahanmuuttovirasto on myös kehittänyt lapsen kuulemista koskevaa ohjeistustaan lapsen oikeuksien komitean ratkaisukäytännön pohjalta.

Lisäksi sisäministeriössä on laittoman maahantulon ja maassa oleskelun vastaisen toimintaohjelman toimenpidekirjausten toteuttamiseksi perustettu toukokuussa 2021 Ilman oleskeluoikeutta maassa olevat -hanke. Hankkeessa on selvitetty yhtäältä matkustusasiakirjavaatimusta ja muukalaispassin myöntämistä sekä toisaalta mahdollisia ratkaisuja maassa ilman oleskeluoikeutta olevien tilanteeseen. Selvitykset ovat osa laajaa kokonaisuutta, jolla pyritään ehkäisemään syrjäytymistä ja niin kutsutun varjoyhteiskunnan syntymistä.

Matkustusasiakirjavaatimusta ja muukalaispassin myöntämistä koskevassa selvityksessä esitetään lainsäädännöllistä ratkaisua, jotta henkilölle, joka täyttää kaikki muut oleskeluluvan edellytykset paitsi matkustusasiakirjavaatimuksen, voitaisiin myöntää oleskelulupa ja muukalaispassi. Selvityksen taustalla on

hallitusohjelmakirjaus, jonka mukaan lainsäädäntöä ja soveltamiskäytäntöä kehitetään sen edistämiseksi, että työllistyneet kielteisen turvapaikkapäätöksen saaneet voivat joustavammin saada oleskeluluvan työn perusteella. Lisäksi selvityksessä nostetaan lain tasolle matkustusasiakirjavaatimuksesta poikkeamista koskevaa oikeuskäytäntöä, joka liittyy perhe-elämän suojaan.

Samassa hankkeessa on pohdittu myös mahdollisia ratkaisuja pitkään Suomessa ilman oleskeluoikeutta olleiden henkilöiden tilanteeseen. Selvitys sisältää alustavaa pohdintaa koskien sitä, millä edellytyksillä Suomesta turvapaikkaa hakeneiden ja täällä pitkään ilman oleskelulupaa oleskelleiden oleskelu voisi olla perusteltua laillistaa ja miten se voitaisiin tehdä. Oleskeluluvan turvin maassa pitkään ilman oleskelulupaa olleet henkilöt pääsisivät osallisiksi yhteiskuntaan.

Pääministeri Sanna Marinin hallitusohjelman mukaisesti laittoman maahantulon ja maassa oleskelun vastainen toimintaohjelma on päivitetty. Ohjelma julkaistiin toukokuussa 2021. Kyseessä on järjestyksessään neljäs kansallinen laittoman maahantulon ja maassa oleskelun vastainen toimintaohjelma, joka kattaa vuodet 2021−2024. Toimintaohjelmassa painotetaan ohjelman läpileikkaavina periaatteina perus- ja ihmisoikeuksien kunnioittamista sekä ihmiskaupan ilmitulon edistämistä ja haavoittuvassa asemassa olevien tunnistamista.

Poliisin toimialan osalta sisäministeriö kiinnittää huomiota eräisiin selonteon tavoitteita tukeviin viimeaikaisiin toimenpiteisiin.

Selonteon toimintaympäristön kuvauksessa todetaan, että erityisen heikossa taloudellisessa ja sosiaalisessa asemassa ovat useimmat heistä, joihin kohdistuu samanaikaista ja toisiaan vahvistavaa syrjintää useasta eri syystä. Taloudellisen kehityksen erot ja epävarmuus heikentävät erityisesti haavoittuvimmassa asemassa olevien perus- ja ihmisoikeuksien toteutumista. Työvoiman ali- tai ylitarjonta sekä kansallisten ja kansainvälisten varallisuuserojen kasvu lisäävät myös muuttoliikettä ja mahdollistavat esimerkiksi ihmiskauppaa.

Sisäministeriössä seurataan tiiviissä yhteistyössä mm. työ- ja elinkeinoministeriön, sosiaali- ja terveysministeriön sekä valtioneuvoston ihmiskaupan vastaisen koordinaattorin kanssa työperäiseen maahanmuuttoon ja erityisesti matalapalkka-

aloille Suomeen tulevien henkilöiden mahdolliseen hyväksikäyttöön ja syrjäytymiskehitykseen liittyviä riskejä. Esimerkiksi sisäministeriön poliisiosasto on vastannut (yhdessä Poliisihallituksen ja Poliisiammattikorkeakoulun kanssa) hankkeesta, jossa on kehitetty poliisitoimintaa laatimalla moniviranomaistoiminnan suunnitelmallista johtamista tukevaa operatiivista mallia työperäisen hyväksikäytön ja ihmiskaupan torjuntaan.

Kansainväliset ihmisoikeuksia valvovat elimet ovat säännöllisesti kiinnittäneet Suomen huomiota yleisesti romaneiden syrjintään sekä etnisen profiloinnin kieltoon poliisin toiminnassa. Helsingin poliisilaitos on kohdistanut vuosina 2013-2015 romaneihin laajan ennaltaestämis- ja tiedonkeruuoperaation, jota kutsutaan KURI1:ksi. Operaation puitteissa poliisin tiedonvälitysalustalle tehtiin yhteensä 2258 KURI1-koodilla varustettua romaneita koskevaa merkintää. Osa merkinnöistä tehtiin myös vuosina 2016 ja 2017. Yhdenvertaisvaltuutettu on antanut joulukuussa 2021 poliisihallinnolle kannanoton suosituksineen Helsingin poliisilaitoksen KURI1-valvontaoperaatiosta. Valtuutetun arvion mukaan operaation toimintaohjeesta syntyy olettama yhdenvertaisuuslaissa kielletystä syrjivästä ohjeesta tai käskystä. Kannanottoon sisältyy sekä Poliisihallitusta että sisäministeriötä koskevia toimenpidepyyntöjä. Sisäministeriö sekä Poliisihallitus ovat hyvässä yhteistyössä valtuutetun kanssa valmistelemassa selvitystä niistä toimenpiteistä, joihin valtuutetun esittämän kannanoton osalta poliisissa ryhdytään. Sisäministeriö pitää selvänä, että näiden toimenpiteiden toteuttamisen myötä poliisilla on nykyistä paremmat keinot panostaa kaikilla tasoilla toimiin yhteistyön ja luottamuksen rakentamiseksi romaniyhteisön kanssa.

YK:n ihmisoikeuskomitea on ilmaissut keväällä 2021 huolensa poliisin toimintaa ja etnistä profilointia koskevien ilmoitusten johdosta. Komitea edellytti Suomelta toimia etnisen profiloinnin kiellon varmistamiseksi laissa ja käytännössä sekä lainvalvontaviranomaisten koulutusta. YK:n rotusyrjintäkomitea on antanut vuoden 2020 lopussa kattavan yleiskommentin etnisen profiloinnin estämisestä. Komitea muistutti sopimuksen asettamasta velvoitteesta aktiivisesti ehkäistä syrjintää poliisin toiminnassa ja suositteli sopimusvaltioita arvioimaan poliisin linjausten, käytäntöjen ja koulutuksen sisältöjä. Yhdenvertaisuusvaltuutettu on kannustanut sisäministeriötä ja Poliisihallitusta tekemään arvion YK:n rotusyrjintäkomitean suositusten

täytäntöönpanotarpeista ja osallistamaan tähän eri sidosryhmiä ja tutkijoita. Sisäministeriön vuonna 2021 Poliisihallitukseen suorittaman laillisuusvalvontatarkastuksen perusteella tullaan antamaan suositus, jonka mukaan ulkomaalaisvalvontaa pitää yhä kehittää Yhdistyneiden Kansakuntien rotusyrjintakomitean suositusten perusteella.